

KÍNAI ÁLOM – KÍNAI VALÓSÁG

PÁZMÁNY NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK
2. KÖTET

A SOROZAT EDDIGI KÖTETEI:

A KÍNAI ALKOTMÁNY (szerkesztette: Salát Gergely)

ELŐKÉSZÜLETBEN:

Rezsőházy Rudolf: BEVEZETÉS A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK MÓDSZERTANÁBA

SALÁT GERGELY: A HAN-KORI KÍNA TÖRVÉNYEI

KÍNAI ÁLOM — KÍNAI VALÓSÁG

Szerkesztette: Salát Gergely

TYPOTEX

A KÖTET KIADÁSÁT TÁMOGATTA:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

KÍNAI ÁLOM – KÍNAI VALÓSÁG

Szerkesztette: Salát Gergely

Copyright © Salát Gergely, Juhász Ottó, Csanádi Mária, Li Shi, Nie Zihan, Gyuris Ferenc, Kozjek-Gulyás Anett, Fazekas Gyula, Szunomár Ágnes, Koi Gyula, Rácz Lajos, Klemensits Péter, Szentesi Ambrus Gábor, Szakáli Máté, Krajcsír Lukács, Rónaháti Cecilia, Fajcsák Györgyi, Nagy Mercédesz, Csibra Zsuzsanna 2015
Hungarian edition © Typotex/Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2015
Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978-963-279-860-8

ISSN 2416-1438

TYPOTEX – PANTA

A PANTA a Pázmány Egyetem Nemzetközi TANulmányokkal foglalkozó szakmai közösségének könyvsorozata, mely széles értelemben vett társadalomtudományi munkák révén mutatja be a globális világ múltját és jelenét. A sorozat neve egyszerre utal az intézményi háttérre, valamint arra a teljességre és sokszínűségre, amit megragadni hivatott: Πάντα.

Sorozatszerkesztő: Jany János

TARTALOM

Salát Gergely

ELŐSZÓ

7

Juhász Ottó

A KIZÖKKENT IDŐ

8

Csanádi Mária – Li Shi – Nie Zihan

VÁLSÁG, ÉLÉNKÍTŐ CSOMAG ÉS MIGRÁCIÓ KÍNÁBAN

18

Gyuris Ferenc

TERÜLETI EGYENLŐTLENSÉGEK ÉS A BERUHÁZÁSOK
FÖLDRAJZI ELOSZLÁSA AZ ÁTMENET KÍNÁJÁBAN

42

Kozjek-Gulyás Anett

MERITOKRATIKUS SZELEKCIÓS MECHANIZMUSOK ÉRVÉNYESÜLÉSE
A KÍNAI KÖZSEKTORBAN

66

Fazekas Gyula

A MAGYAR (ÁZSIA- ÉS) KÍNA-POLITIKA
ÚJ ÉRTELMEZÉSE(I) A RENDSZERVÁLTÁST KÖVETŐEN

80

Szunomár Ágnes

EREDMÉNYEK ÉS ÚJ LEHETŐSÉGEK A MAGYAR–KÍNAI
GAZDASÁGI KAPCSOLATOKBAN

102

Koi Gyula

A KÍNAI JOG KUTATÁSÁNAK HELYZETE MAGYARORSZÁGON,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ 1949 ÉS 2014 KÖZÖTTI IDŐSZAKRA

114

Rácz Lajos

A KÍNAI ÖSSZNEMZETI ERŐ KUTATÁSÁNAK
HELYZETE MAGYARORSZÁGON

126

Klemensits Péter

A KÍNAI HADERŐ A 21. SZÁZADBAN:
A REFORMOK ÉS MODERNIZÁCIÓ ÚTJÁN

146

Szentesi Ambrus Gábor

EURÁZSIAI SZUPER GAZDASÁGI TÉRSÉG?

162

Szakáli Máté

PEKING MEGÉLÉNKÜLT AFRIKA-POLITIKÁJA ÉS AZ ÚJ TRENDEK

200

Krajcsír Lukács

KÍNA ÉS A SZÍRIAI VÁLSÁG

226

Rónaháti Cecília

KÍNA TENGERI AMBÍCIÓI

264

Fajcsák Györgyi

KÍNA MŰVÉSZETE ÉS KULTÚRÁJA MAGYARORSZÁGON

274

Nagy Mercédesz

BEVEZETÉS A KORTÁRS KÍNAI KÉPZŐMŰVÉSZETBE

290

Csibra Zsuzsanna

MODERNSÉG ÉS HAGYOMÁNYOK
A KORTÁRS KÍNAI LÍRÁBAN: ZHAI YONGMING

314

ELŐSZÓ

2014 őszén ünnepeltük a 65. évfordulóját annak, hogy Magyarország és a Kínai Népköztársaság felvette egymással a diplomáciai kapcsolatot. Ennek alkalmából a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Nemzetközi és Politikatudományi Intézetén belül működő Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport konferenciát szervezett, amely az előadók számát, a felölelt témák sokféleségét tekintve minden idők legnagyobb modern Kína-kutatási konferenciája volt Magyarországon. A jelen kötet ezen rendezvény előadásainak írott változatát tartalmazza.

A konferenciával – illetve e tanulmánykötet összeállításával – az volt a célunk, hogy az évforduló kapcsán megpróbáljunk képet kapni a mai Kínával kapcsolatban jelenleg hazánkban zajló kutatásokról, s persze arról is, hogy meddig jutott Kína a fejlődésben, és milyen lehetőségei vannak a magyar–kínai kapcsolatoknak. Ennek megfelelően könyvünk tanulmányai számos különböző témával foglalkoznak: szó esik Kína gazdaságáról, bel- és külpolitikájáról, hadseregéről, képzőművészetéről és irodalmáról, illetve a magyar–kínai kapcsolatok múltjáról, jelenéről és jövőjéről is.

A *Kínai álmom – kínai valóság* cím két dologra utal. A „kínai álmom” a 2012–2013-ban hatalomra került új kínai vezetés jelszava, amely a nagy, erős, jómódú Kína felépítésére igyekszik mozgósítani az embereket. Szerzőink kimondva, kimondatlanul azt vizsgálják, hogy mennyire reális ez a kínai álmom, mekkora esélye van Kína tartós sikerének, milyen nehézségekkel kell szembenéznie. Másrészt nekünk, magyaroknak is vannak „kínai álmaink”, sokakban él egyfajta csodavárás Kínával kapcsolatban. Több – egymással is vitatkozó – írás azzal foglalkozik, hogy valóra válhatnak-e a kínai befektetésekkel, piaccal, gazdaságfejlesztéssel, hitelezéssel kapcsolatos álmaink, érdemes-e Kínáról álmodoznunk.

Bár hazánkban az utóbbi években Kína egyre divatosabb téma nemcsak a tudományos életben, hanem a közbeszédben is, jellemzően még mindig kevés a vele kapcsolatos hiteles információ. Bízunk benne, hogy kötetünkkel hozzájárulhatunk Kína jobb megismeréséhez, a Kína-kutatás népszerűsítéséhez, a Kínával kapcsolatos döntések megalapozásához. Biztosak vagyunk benne, hogy a hosszú távú sikert – saját kínai álmunk beteljesülését – csak megbízható ismeretekre építve érhetjük el.

Salát Gergely

A KIZÖKKENT IDŐ

Juhász Ottó

A hagyományos kínai időszámításnak nincs teremtéshez vagy más jelentős eseményhez (pl. egy kiemelkedően fontos személyiség születéséhez) kötött kezdete, és ugyanígy nincs egy sorsdöntő fordulathoz – pl. egy utolsó ítélethez kötődő – vége sem.

„Az időszámításnak Kínában még természetes kezdőpontja sincs, mert a mitikus utalásokra elegendőnek bizonyult a feljegyzések egy-egy homályos kifejezése arról, hogy valami régen hajdanában történt.”¹

A kínai idő a mítoszok végtelenjéből ered, és a végtelenségbe vész. Minden császári dinasztia ebbe az időtlen időbe helyezte bele saját magát, s az utód dinasztia is ebben az időkeretben íratta meg elődje történetét.

1 | ECSEDY 1990: 8.

Az időbeosztás az Észak-Kínában négy évszakra tagolódó, ciklikus mezőgazdasági év ritmusán, valamint a *tíz égi törzs* és a *tizenkét földi ág* (*shi tiangan, shier dizhi* 十天干, 十二地支) kombinációjából adódó hatvanéves ciklusokon alapult. Ciklusokat alkotott a kínai zodiákus tizenkét állatjegyének ismétlődő egymásutánisága is. A kollektivista társadalmakra jellemzően – a klán történetén belül – az egyén élete is természetes ciklust alkotott születésétől, gyermek-, közép- és időskorán át a haláláig; földi pályafutása során a férfi elsődleges kötelességei közé tartozott, hogy fiúgyermek nemzésével gondoskodjék a halála utáni újrakezdésről, s egyben a családi vérvonal folyamatosságáról, az ősöknek bemutatott áldozat generációkon átívelő szüntelenségéről. A felnövekvő nemzedékekben a természeti ciklikusság időélményét erősítették meg az alpműveltséget nyújtó elemi iskolai tankönyvek.²

A 19. század közepéig Kína a saját, alapvetően ciklikus időritmusának természetessége szerint élte életét. Ez azonban korántsem jelentette azt, hogy a kínaiak ne érzékelték volna az idő folyamatosságát, melyet nem tartottak összeegyeztethetetlennek a ciklikussággal. Mi sem bizonyítja ezt markánsabban, mint a klasszikus kínai történetírás, mely *eo ipso* folyamatról szólt ugyan, de *tavaszokban és őszyekben* (*chunqiu* 春秋), tulajdonképpen a mezőgazdasági év kezdetében és végében gondolkodott. A dinasztiák egymásutániságát (a párhuzamos dinasztiák esetében is) áthatotta a *három korszak*³ tapasztalatából levont ciklikusságtudat.

A lineáris időtudat Konfuciusznál is megjelenik: „A Mester egy folyó partján állva így szólt: »Minden tovafoyyik, akár csak ez (a víz), meg nem állva sem nappal, sem éjjel.«”; és helyeselt, amikor Yang Huo így szólt hozzá: „A napok és hónapok elszaladnak, az évek nem várnak ránk.”⁴ A linearitás felismerése a konfucianizmusban a társadalmi aktivitás igenlésével függött össze: az elfolyó időben mindenki töltse be azt a szerepet, ami státusából rá hárul. A ciklikusság és a linearitás – mint Fairbank is rámutat – a spirális ciklikusságban egyesíthető.⁵ Valójában a klán vérvonalának továbbvitele is újrakezdés a folyamatosságban. A hagyományos kínai időszemlélet pontos meghatározása tehát az, hogy *ciklolineáris*.

A történelmi időbeosztás a dinasztiák hatalomra kerülésén és bukásán alapult. Kínának nem voltak isten kegyelméből trónra került apostoli királyai

2| Egyikükben, a *Háromszavas könyv*ben ez áll: „Mondunk ilyet: tavasz és nyár. Mondunk olyat: őszy és tél. Ez a négy évszak, melyek körforgása szakadatlan.” *Háromszavas könyv* 1999: 6–7. A hagyomány szerint a tankönyv szerzője Wang Yinglin 王应麟 (1223–1296), de a szerzőséget más írástudóknak is tulajdonítják.

3| *Sandai* 三代, az archaikus, illetve kora ókori Xia-, Shang- és Zhou-dinasztia történetének tanulságaként levont körforgás: a felfordulástól (*luan* 亂), annak felszámolásán keresztül, a nagy harmónia (*taiping* 太平) megteremtéséig tartó ciklus.

4| TŐKEI 1962: 96, 143.

5| FAIRBANK 1983: 466. A marxi időszemlélet is spirális.

és dinasztiai, melyek bukásának esélyéről szó sem eshetett. A dinasztíát alapító kínai uralkodó a személytelen Égtől kapta megbízatását (’égi mandátum’, *tianming* 天命), mivel azt erényével (*de* 德) kiérdemelte. A realista kínaiak tudták, hogy a megbízatás nem tart a végtelenségig, a hatalom birtoklása nem örökre szól, csak addig, amíg az adott uralkodótól/dinasztiától – erényvesztése miatt – az Ég vissza nem vonja. A visszavonást a dinasztia bukása jelezte. S akkor minden kezdődött újra. Más szavakkal: az égi megbízatás birtoklását a hatalom megszerzéséből lehetett felismerni, a megbízatás visszavonását pedig a hatalom elvesztéséből. Egyébként pedig a hatalom is olyan, mint bármi más: keletkezik, majd elmúlik, s az új hatalom lép a helyébe. Ez fölöttébb racionális, a *dao* működését és a *yin-yang* elvet követő történelemszemlélet.

A mandátumot megkaphatta akár egy paraszt, sőt olyan megvetett foglalkozást űző személy is, mint egy körzeti megbízott rendőr, föltéve, hogy képes volt megdönteni az elődöt, és leszámolni vetélytársaival. Az *erény*, mely eredetileg valószínűleg karizmát jelentett, az idők során a *jó kormányzásnak* is szinonimája lett, s a jó kormányzásnak fontos jellemzője volt az ésszerű adó- és közmunka-politika.

A kínaiak közös időélményének filozófiai alapja a taoista *dao* mozgása. Ezt önti szavakba Az út és erény könyvének XL. fejezete: „A *dao* mozgása: a visszafordulás...”⁶ E tételt Fung Yu-lan (Feng Youlan) így interpretálja:

„...mind a természetben, mind az emberi világban, amikor valamilyen fejlődési folyamat eljut a csúcspontig, akkor egy ellentétes irányú folyamat kezdődik a vég felé. Hegeli kifejezéssel élve, minden magában foglalja a saját maga tagadását. Ez az egyik központi tétele Laozi filozófiájának, s a konfuciánus értelmezés szerint a *Változások könyve* (*Yijing*) is jórészt ezen az elméleten alapul. Nem kétséges, hogy a teória eredetét a Nap és a Hold mozgásában, az évszakok változásában kell keresnünk.”⁷

A hegeli tagadás elvével való összevetés erőltetettnek látszik, s inkább a nyugati olvasó behatárolt felfogó képességéhez való szerzői igazodást jelzi, ugyanakkor Fung Yu-lan markánsan fogalmazza meg, hogy a rurális társadalomnak a természeti körforgás átélésén, a természettel való azonosuláson alapuló *visszafordulási* benyomása a kínai időélmény alapvető forrása. A visszafordulás, a *fan* 反 egyben megelőlegezi a ciklikus újrakezdés mozzanatát is, hiszen a tél után új tavasz kezdődik. Fung ugyanitt rámutat a *fan*-tapasztalás olyan folyományaira, mint a mértéktartás a bőség idején, a bizakodás a válságok korában, a mérséklet a birtoklásban és a cselekvésben.

6] „Fanzhe dao zhi dong 反者道之动...”, „Az ellentéteesség (*fan*) a *dao* mozgása.” (A *fan* alapjelentése: ’megfordulás’, ’visszatérés’). TÖKEI 1964: 31.

7] FUNG 2003: 45–46.

A ciklikusság alapélményével volt összhangban és azt erősítette a *szenvedés körforgásának* (*kuhai lunhui* 苦海轮回) a buddhizmusból származó képzelete. A lineáris és ciklikus időfogalmat egyszerre jeleníti meg a buddhista *kalpa* (világkorszak) eszméje. A *tao* visszatérésének tétele a maga ciklikusságában magában foglalja a linearitást is, és nagyjából ez a helyzet a buddhista körforgással is, mely véget érhet a nirvánában történő ellobbanással.

A ciklikus időben élő kínaiaknak rendszerint nem volt miért rohanniuk. A paraszt elvégezte az évszakok megszabta mezőgazdasági teendőket, ellátta a közmunkát, és befizette az adót. Elvileg az uralkodónak sem voltak sürgős ügyei, mert – ha tisztességes volt, vagy annak akart látszani – elegendő volt arra törekednie, hogy eleget tegyen szertartásos kötelességeinek, dolgukat értő, jó miniszterekkel vegye körül magát, s így folytatója legyen a példaszerű kormányzást megvalósító mitikus császárok örökségének. Ezt az ideális állapotot így jellemezte Konfuciusz: „Aki erényével (*de*) gyakorolja a kormányzást, az olyan, akár az északi sarkcsillag, amely mozdulatlanul a helyén marad, bár minden csillag mozog körülötte.”⁸ Az idealizált mitikus múlt zsinórmértékéhez való igazodás igénye fejeződik ki Konfuciusznak, ennek a rendkívül szerény és szimpatikusan konzervatív gondolkodónak az önjellemzésében, miszerint „Én csak közvetítek, de nem alkotok újat. Megbízhatónak tartom és szeretem a régieket.”⁹ (Ezt sokan – kínai filozófiatörténészek és külföldi sinológusok hada – szó szerint vették, és el is hitték neki.)

A ciklikus időérzék a gondolkodásban módot ad az elmélkedésre, a kontemplációra, a retrospektív szemlélődésre, a logikában az analógiára, az életvitelben a nyugodtságra. (És természetesen hajlamosít a tespedésre is, mivel Kínában az időnek nem volt materiálisan kifejezhető értéke.)

A konfuciánus társadalmi aktivizmus ellenpontjaként kialakult a taoista *nem-cselekvés* (*wuwei* 無為) elve, ami azonban csak szélsőséges esetekben jelentett a szó szoros értelmében vett nem-cselekvést, amit a taoista remetéek a társadalomból való teljes kivonulás és a természetbe költözés formájában gyakoroltak. A taoista kivonulás szokványos módja a hivatali élettől való távolmaradás volt. A nem-cselekvés idők során kialakult fogalmi tartalma inkább a *mérték* kategóriájának olyan olvasata, miszerint káros dolog fölöslegesen, a kelletténél többet cselekedve beavatkozni a *dao* működésébe, illetve az, hogy az uralkodónak elsősorban nem cselekvéssel, hanem példamutatás segítségével kell uralkodnia. Nem meglepő, hogy a pekingi császári palotaegyüttes egyik csarnokát a „*nem-cselekvés*” kalligráfiája díszíti.

A szintetikus (közöttük az agglutináló) nyelveket beszélők számára a kínai

8| TŐKEI 1962: 56.

9| TŐKEI 1962: 82.

időtlen időt érzékelteteti, hogy a kínai igéknek, melyeknek a nyelv izoláló jellegéből adódóan nincs konjugációjuk, nincs igeidejük sem. Ami a cselekvés, történés, állapot idejére utal, az vagy kiderül a külső és belső mezőből, vagy – a mai beszélt-írott nyelvben – az időre, illetve a befejezettségre utaló partikulákból. A klasszikus kínai nyelvben azonban jószerével csak a kontextusra hagyatkozhatunk az igeidő megállapításakor.

A Népköztársaság is örökölte ezt az időhagyományt. Külső jelei a hétköznapi napokban is láthatók voltak. Varázsszónak számított (s csökkenő mértékben ugyan, de számít ma is) a *xiuxi* 休息, a 'pihenés'. Főleg az ebéd utáni szieszta szentsége volt sérthetetlen.¹⁰ Az ötvenes-hatvanas évek pekingi utcaképehez tartoztak a vacsora után a közvilágítás alatt guggolva kártyázó férfiak. A magyar ösztöndíjasok akkoriban úgy látták – nem megalapozatlanul –, hogy a kínaiak két politikai kampány között, a mozgósítások lecsendesültével visszazökkennek hagyományos életritmusukba, és szeretik „ellőtyögni” a szabadidejüket. (Lehet, hogy Mao elnök épp ebből az életformából akarta kikökkenteni őket.) Kínai taxis ebéd után ma is huny egyet a kocsijában, ilyenkor reménytelen kísérlet fuvarra bírni (eltérően a Szaharában is fuvart vállaló bécsi konflisostól, Strudl úrtól¹¹).

A hagyományos kínai időfogalom fölveti az idő reverzibilitásának, illetve irreverzibilitásának kérdését. A nagy magyar reneszánsz ember, Miklós Pál ezt így látta: „...a kínai elméleti időszemlélet nem irreverzibilis, mint az európai (egy bizonyos pontból, a kezdettől számító lineáris vonallal jelképezhető), hanem a szakaszos, következésképp reverzibilis időfogalommal dolgozik. Ez a reverzibilis időfogalom, amelyben egyenértékű az előtt és az után, a jelen és a múlt éppúgy, mint a másik két logikai sajátság, egyrészt csak az empirikus szférán kívül jelentkezik: elsősorban a költészetben, továbbá mindenféle elméletben, így a filozófiában is. Másrészt leggyakrabban az időtlenség (abszolút jelen) formájában mutatkozik.”¹²

Ezt a hagyományos szemléletet erősítette a buddhista hatás. A *chan* (koreai *szon*, japán *zen*) buddhisták szerint időkategória valójában nincs: „Múlt, jelen és jövő igazából nem létezik. Az idő és a tér csak a gondolkodásodból származik.”¹³ Ugyanakkor ebben az idő-ürességben mégis lehetséges az előző életekre való buddhista visszaemlékezés ritka, de létező képessége. A Buddha – mint a *dzsátakákból* tudhatjuk – rendelkezett ezzel az adottsággal. A szerző ezzel kapcsolatos személyes élménye, hogy – eltérő időpontokban – tesztelt egy koreai és egy kínai zen mestert, valamint egy

10| E sorok írója is megszokta Kínában a sziesztát. Ebéd után a tanári kar és a kollégium édesdeden aludt egy sort. Hazatérve és itthon munkába állva igen nehéz volt leszokni erről a kellemes úzusról.

11| REJTŐ 1939.

12| MIKLÓS 1973: 81.

13| SEUNG 2008: 348. Seung Sahn (1927–2004) koreai zen nagymester volt.

magyar dharma mestert, megkérdezve őket, hogy az idő vajon reverzibilis-e. Mindhárman gondolkodás nélkül azt válaszolták, hogy igen.

A kínai időélményt, a belőle kisarjadt létszemléletet, életvitelt megrázó sokk volt a XIX. századi szembesülés az alapvetően *lineáris* (*de a ciklikusság mozzanatát sem nélkülöző*) időben élő nyugattal, annak csillapíthatatlan cselekvési, expanziós és növekedési kényszerével, mely a mai globális hajszában szinte ámokfutássá válik az egyre kiszámíthatatlanabb következmények felé (pl. afelé, hogy a Föld hovatovább lakhatatlanná válik, vagy – a tömegpusztító fegyverek miatt – az apokalipszis negyedik lovasának, kinek neve *halál*, a hatalma alá kerül¹⁴).

Nyugati szemszögből nézve valóban úgy tűnhet fel, hogy a kínaiaknak nem volt/nincs időérzékük. A vesztelnizálódott Hu Shi írta 1918-ban: „*Kínába visszatérve furcsa állapotokat találtam, általánosan elterjedt nézet, hogy »az idő nem pénz«, és ha a kínai jóllakott, utána nincs semmi dolga, és vagy madzsongozik, vagy kártyázik.*”¹⁵ Hu Shi akkor épp az Egyesült Államokból tért haza, ahol megtapasztalta „az idő pénz” szemléletet és az ebből eredő rohanást. Deng Xiaoping egyszer a sajtó nyilvánossága előtt kijelentette, hogy a kínaiaknak nincs időérzékük, de később ezt nem ismételte meg, nyilván nem akarta maga ellen hangolni honfitársait. Kína igazán 1980 óta éli át azt az idősokkot, amin a még időben modernizálódó Japán a XX. század elejéig már átesett.

A fokozott linearitást megköveteli a modernizáció kategorikus imperatívusza. Ha Kína nem óhajt a világ legnagyobb népességű alávetett országa lenni, akkor be kell kapcsolódnia a szélsőségesen lineáris versengésbe. 1980 óta Kína tanulékonyan adaptálta a lineáris gyakorlat tapasztalatait. A linearitás dominanciájához való igazodás azonban párosul azzal a ciklikusságra valló igénnyel, hogy az idő türelmetlen vonulása ne akadályozza a hosszú távú stratégiák megvalósítását. Ehhez elengedhetetlen feltételnek tekintik a hatalomgyakorlás folyamatosságát, melynek autoriter sajátosságai szintén a hagyományban gyökereznek.

Mivel Kínának van lineáris hagyománya, a kérdés nem az, hogy Kína képes lesz-e a modern kor követelményének megfelelni, hanem az, hogy tudatában elhalványul-e a ciklikusság kínálta visszatekintő, mértéktartó, a megtett utat időről-időre felmérő hagyomány, vagy megőrződik-e a hagyományos időemlék. Pillanatnyilag úgy látszik, hogy a tért hódító linearitást még a politika legfelsőbb szintjén is átszínezi a ciklikus hagyomány. A KKP 2012. novemberében tartott XVIII. kongresszusán elhangzott beszámoló egyrészt figyelmeztetett *az idővel való lépéstartás* (*yu shi jujin* 与时俱进)

14| *Újszövetség*, Jelenések könyve VI/8.

15| HU SHI 胡适 1918. A szerző fordítása.

követelményére, másrészt – mintegy fölidézve az égi megbízatás ciklikus-ságát – fölvetette a bukás alternatíváját is, azt, hogy a rossz kormányzás „*a párt és az állam megsemmisüléséhez*” (*wangdang wangguo 亡党亡国*) vezet. Az egykori szocialista országok kommunista pártjainak kongresszusain nem volt szokás a bukás esélyét latolgatni.

A kínai időérzék és életritmus közelíti a japánit, s talán utol is éri, ami nem biztos, hogy jó lesz a kínaiaknak. Egy hosszabb ideig Kínában dolgozó japán, aki kezdetben elégedetlen volt a kínaiak kényelmes időérzékével, de időközben idomult a kínai körülményekhez, így nyilatkozott: „*Néhány nap múlva haza kell térnem Japánba. Az igazság az, hogy nem szívesen hagyom el Kínát, s ennek egyik fontos oka az, hogy hozzászoktam a kínaiak időérzékéhez. Nem szívesen megyek vissza a rohanó japán életbe.*”¹⁶

Finom, idézésre méltó megfigyelést tett a kínai időfogalomról, a kínai és a nyugati időkategória közötti különbségről a kínai vezetőkkel sokszor tárgyaló, jó megfigyelő Kissinger: „*A kínai vezetők által rendszeresen felidézett kulturális sajátosság a történelmi perspektíva – annak a képessége, sőt szükségessége, hogy a nyugatétól eltérő időkategóriákban gondolkozzanak. Bármit is valósít meg egy kínai vezető, az a társadalmának történelméből arányaiban mindig rövidebb időkeretet ölel fel, mint a világon bármely más vezető esetében. A kínai múlt terjedelme lehetőséget ad a kínai vezetőknek arra, hogy szinte időtlen történelmükkel bizonyos fajta szerénységre kényszerítsék tárgyalópartnereiket... A külföldi partnerrel éreztetni tudják, hogy... az, amit tesz, az a kínai történelem végtelen folyamában mindössze egy mellékes megemléített kitérő lesz.*”¹⁷

A hagyományból örökölt kettős (egyszerre ciklikus és lineáris természetű) időérzék az egyik oka annak, hogy a modernizációs politikát kezdeményező Deng Xiaoping képes volt versenyképes stratégia kidolgozására, s ugyanakkor reálisan tudta megítélni országa tényleges lehetőségeit, a stratégia megvalósításának időigényességét. A mai kínai vezetés nagyot hibázna, ha szakítana Deng óvatos realizmusával. A sajátos kínai időérzék előnyt jelent a nemzetközi tárgyalásokon és segít kitapogatni a partnerek mélylélektanát.

A kínai időszemlélet a modernizáció évtizedeiben, nyugati hatásra, rohamosan linearizálódik. Az viszont középtávon sem várható, hogy a globális versenyfutásban a kínai ciklikus attitűd hatással lesz a nyugat által diktált tempóérzékre. A kérdés az, hogy Kína mennyit fog saját hagyományából megőrizni.

16 | SHANSHAN 2002. A szerző fordítása.

17 | KISSINGER 2014: 264–265.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ECSEDY ILDIKÓ. 1990. *Hétköznapi és ünnepek a régi Kínában*. Budapest, Corvina.
- FAIRBANK, JOHN KING. 1983. *The United States and China*. Fourth enl. ed. Cambridge, Massachusetts and London, Harvard University Press.
- FUNG YU-LAN. 2003. *A kínai filozófia rövid története*. Ford. Antóni Csaba. Budapest, Osiris Kiadó.
- Háromszavas könyv, San zi jing* 三字经. 1999. Ford. P. SZABÓ SÁNDOR. In TÓKEI FERENC (szerk.) *Kínai-magyar irodalmi gyűjtemény* II/7. Budapest, Balassi Kiadó.
- HU SHI 胡适. 1918. „Guiguo zagan. 归国杂感.” [Elegyes gondolatok hazatérés után]. *Xin Qingnian* 新青年, 1918. IV/1. (第四卷, 第一号).
- KISSINGER, HENRY. 2014. *Kínáról*. Ford. Magyarics Tamás. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- MIKLÓS PÁL. 1973. *A sárkány szeme – Bevezetés a kínai piktográfia ikonográfiájába*. Budapest, Corvina Kiadó.
- REJTŐ JENŐ. 1939. *A Láthatatlan légió*. Magyar Elektronikus Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár honlapja. URL: <http://mek.oszk.hu/01000/01034/01034.pdf> (utolsó letöltés: 2015. január 31.).
- SEUNG SAHN. [SZUNG SZAN 崇山]. 2008. *A Zen iránytűje*. Ford. Fórizs László. Cartaphilus Könyvkiadó.
- SHANSHAN ZHIZI [Szugijama Tomoko/Sugiyama Tomoko] 杉山智子. 2002. „Zhongguoren de shijianguan 中国人的时间观” [„A kínaiak időérzéke”]. *Huanqiu Shibao* 环球时报, 2002年02月07日, 第九版. *Renmin Wang* 人民网 honlap, URL: <http://www.people.com.cn/GB/paper68/5457/563920.html> (utolsó letöltés: 2015. január 31.) A kínai kiadvány angol címe: *Global Times*.
- TÓKEI FERENC (vál., ford.). 1962. *Kínai filozófia, ókor, I. kötet*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- TÓKEI FERENC (vál., ford.). 1964. *Kínai filozófia, ókor, II. kötet*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Újszövetség*.